

Pratarmė

Skaitytojui, atsivertusiam naująjį *Lietuvos etnologijos: socialinės antropologijos ir etnologijos studijų* numerį, pats laikas pasiūlo nauju žvilgsniu permąstyti mūsų žurnalo credo: *atpažink save kitame, o kitą savyje*.

2002 m. rudenį atskriejusi žinia, kad Lietuvos Respublika už poros metų kviečiama prisijungti prie Europos Sąjungos (ES), nebuvo netikėta. Vis sparčiau vykstanti institucinė integracija prisiderinant prie ES standartų jau kurį laiką implikuoja mūsų visuomenės tapatinimąsi (bent jau viešai) su dar kol kas „ne savais“ – „vakariečiais“. Nors atrodytų, kad to pagrindas yra daugmaž bendri, europinei kultūros tradicijai priklausantys, kone paveldėti diskursai, simboliai, vertybės, tačiau akivaizdu, kad tokio bendrumo (ar pamato jam) nepakanka. Savo gyvenimosi būdu ir laikysena skirtingų žmonių tapatinimosi bei atsiribojimo keliai skiriasi.

Čia ir išryškėja etnologijos/sociokultūrinės antropologijos nūdienis aktualumas. Šis mokslas(ai) angažuojasi pažinti žmonių gyvenimosi, elgesio ir mąstysenos bendrumus ir skirtumus vienu metu. Stengiamasi ne tik identifikuoti bendrus ir visuotiniai reikšmingus sociokultūrinius reiškinius (pvz., sekuliarizaciją ar akultūraciją), bet ir nustatyti, kaip jie išsivaizduojami, konstruojami, išreiškiami, kaip jais manipuluoja žmonės, priklausantys atskiroms dažnai labai skirtingoms bendruomenėms. Analizuojami ne tik – Vakarų civilizacija, bendrąja kultūrine tradicija ir paveldu susieti bendrumai, bet ir atskirų etninių, regioninių, lokalinių, marginalinių ar subkultūrinių grupių socialinių kultūrinių raiškų savitumai. Ne tik ieškoma balanso tarp „tipiškumo“ ir „savitumo“, bet ir pasekama, kaip patys *reiškėjai* save identifikuoja, koki kultūrinį paveldą laiko *savu*, kaip puoselėja ir/ar iš naujo „atranda“ senas bei konstruoja naujas tradicijas, stereotipizuoja *kitus/kitokius*, meta iššūkį ne tik kultūriniam paveldui ar tradicijai, bet ir bet kokioms institucionalizuotoms, oficialiosios kultūros formoms.

Taigi ES, arba „Eurolando“ (Reinhardo Johlerio terminas), plėtra į Lietuvą iškelia viešumon problemą, kurią seniai sprendžia šiuolaikiniai etnologai ir antropologai. Koks yra giluminis socialinis ir/ar kultūrinis identifikavimosi pagrindas? Kodėl ir kaip žmonės įgyja ir praranda tam tikrus identitetus, kaip jie juos atgauna, atkuria? „Klasikinis“ etnologas nedvejodamas atsakytų, kad to pagrindas yra vietinės kultūrinės tradicijos fenomenas. Juk kultūrinės tradicijos, jos tvarumo, slinkties, daugialinininės transformacijos studijos ilgą laiką buvo (iš dalies ir tebėra) pagrindinė etnologų duona.

Tačiau šiandieninėje fragmentuotoje visuomenėje vis sunkiau šnekėti apie bendrą tradiciją. Dar sunkiau apie tai prabilti „visų“ vardu ir „vienbalsiai“, ypač kaip apie „nekintantį protėvių kultūrinį paveldą“ ar net „tautos dvasią“. Taigi Lietuvai besijungiant prie „Eurolando“ jos etnologijai tenka gilintis jau nebe į „prigimtiniais“ turiniais ar „paveldėtomis“ tradicijomis besiremiančių identitetų konfiguracijas, o į pačių žmonių konstruojamus kolektyvinius apsibrėžimus bei atsiribojimus. Kitaip tariant, pagrindinis dėmesys sutelkiamas į klausimą: kaip ir kas atpažįstama *sava kituose* bei kiek ir kokio *kitoniškumo* pridera *saviesiems*?

Vienas iš galimų atsakymų išdėstomas Reinhardo Johlerio straipsnyje „Europa, identiteto politika ir kultūros paveldo konstravimas“, kuriuo ir pradedamas šis žurnalo numeris. Etnologas iš Tiubingeno universiteto profesionaliai analizuoja, kaip vyksta nacionalinių paveldų ir kultūrinių tradicijų reinventorizacija *vis a vis* europeizacijai. Ne mažiau „dekonstruojantis“ yra Lietuvos istorijos instituto etninių santykių specialisto Petro Kalniaus straipsnis apie Lietuvos etnografinių grupių stereotipus, parodantis, koks platus yra lietuviškojo regionalizmo pamatas, atliekantis kultūrinių (beje nesunkiai politizuojamų) identifikacijų riboženklių vaidmenį.

Aktualiai į tradicijos „inžineriją“ žvelgia Lietuvos etnologų bičiulė, Japonijos kultūrinė antropologė Sachiko Hatanaka, savo tyrinėjimais (1999 m. „Tvermės“ leidykla išleido jos knygą *Lietuva: kaip išliko maža šalis*) prisidėjusi prie Vakarų antropologijoje nusistovėjusios metodologijos taikymo mūsų šalyje. Savo straipsnyje „Tradicija šiuolaikinėje Japonijoje: tradicijos išradimas“ autorė pabrėžia šiuolaikinių regioninių tradicijų bumą, kai atėjus „provincijų laikui“ tradiciniai amatai įgijo ypatingą vertę visoje Japonijoje atgaivinant regionines bendruomenes ir taip sudarant sąlygas *tradicinei amatininkystei „išrasti“*.

Gimtųjų papročių struktūrinės kaitos kontūrus, pasiremddama Dzūkijos nacionaliniame parke atliktais lauko tyrimais, brėžia Lietuvos istorijos instituto etnologė Rasa Paukštytė-Šaknienė. Ji argumentuotai įrodo „nekintančių tradicijų“ sąvokos neperpektyvumą ne tik laiko, bet ir papročių struktūros aspektu.

Lietuvos jaunimo kultūros tyrinėtoja Egidija Ramanauskaitė iš Vytauto Didžiojo universiteto atkreipia dėmesį į neopagoniškųjų identitetų paieškas „pagoniškojo metalo“ stiliaus jaunimo festivaliuose, išryškindama, kaip vėlyvojoje modernybėje godžiai atsiveriama *kitoniškumui*, alternatyviems identitetams, manipuliuojant ir savitai „suvartojant“ savo senąsias tradicijas.

Vilniaus universiteto magistrantė Živilė Tamkutonytė savo straipsniu drąsiai stoja į patyrusių tyrinėtojų tarpą ir pristato hipių judėjimą Lietuvoje kaip ne tik kaip vakarietiškos mados ar alternatyvaus gyvenimo stiliaus iššūkį sovietmečio konjunktūros komjaunuoliškai suškuotam jaunimui, bet ir kaip, hipiams tapus „pavojinga“ socialine marginalija, o jų judėjimui įgavus kultūrinio-simbolinio pasipriešinimo formą, pastarasis buvo paties režimo politizuotas.

Šiame numeryje ir dvi naujovės. Siekdami paakinti kolegas socialinius istorikus publikuoti mūsų žurnale, spausdina originalų Lietuvos istorijos instituto istoriko Vlodo Sirutavičiaus straipsnį apie naujagimių žudymą devynioliktojo šimtmečio Lietuvoje. Jame, pasiremiant gausiais ir įvairiais šaltiniais, atskleidžiamas socialinės kontrolės veikimo kontekstas, pateikiama *gėdos* ir *bausmės* svertų funkcionavimo raida tiek elito, tiek liaudies kultūrose.

Kita naujovė – nauja rubrika – *Lauko tyrimai*. Manome, kad etnografiniai projektai yra etnologų ir sociokultūrinių antropologų prerogatyva, todėl jų pristatymui skirsime daugiau dėmesio mūsų žurnale. Pirmoji savo naujausius lauko tyrinėjimus Pietvakarių Dzūkijoje (Metelių krašte) pateikia Dalia Bernotaitė-Beliauskienė iš Lietuvos dailės muziejaus. Tikimės, kad skaitytojų dėmesį patrauks kruopšti autorės atlikta tradicinės tekstilės lokalinės įvairovės fiksacija bei reprezentatyvios iliustracijos.